

EGYENES ADÓINK FEJLŐDÉSE.

— *Első közlemény.* —

Kormánykörökben már többször hangsúlyozták nem ugyan az összes egyenes adók, hanem főleg a kereseti adók reformjának szükségét. A legutóbbi választásokkor, midőn még nem volt végrehajtván közvetett, különösen fogyasztási adóinknak reformja, illetőleg egyszerű emelése, midőn még azok eredménye is kétes vala, egyes szózatok egyenes adóink gyökeres átalakítása mellett emelkedtek. Emlegették ugyanis, hogy a hozadéki adók rendszeréről át kell térnünk a személyes adók rendszerére, vagyis hogy az adótárgyak helyett magát az adózó személyt, illetőleg jövedelmét kell megadóztatnunk.

Tényleg abban a helyzetben vagyunk, hogy ma inkább, mint valaha, gondolhatunk egyenes adóink gyökeres átalakítására. Vagy ha nem akarjuk ezen mindenestre merész lépést megtenni, előkészíthetjük a gyökeres reform utját.

Míg eddigelé zavaros pénzügyi viszonyaink folytán csak is arra kellett és lehetett néznünk, hogy az adójövedelmet okvetlenül és a kívánt mérvig fokozzuk, addig javult pénzügyi helyzetünk megengedi azt, hogy csak arról gondoskodjunk, hogy az adójövedelem ne csökkenjen, de emelni lehessen azt, midőn annak szüksége előáll, a nélkül, hogy az túlmélyen érintse az egyesek anyagi viszonyait és a jövedelem megoszlást. Eddigelé tehát szükségképen meg kellett tartanunk a létező és biztos adóalapokat és azokon kellett tovább építenünk.

A gyökeres reformnak utját állta közigazgatási rendszerünk is, a mennyiben a beligazgatás és a pénzügyi igazgatás egymással mondhatnók semmiféle kapcsolatban sem állott,

mindenik a maga útján haladt, egymást működésében nem támogatta. Ez részben már ma is megszűnt s teljesen meg fog szünni a közigazgatás államosításával.

Jelen tanulmányunk csakis adalék kíván lenni adóink reformjának kérdéséhez. Kétségtelen ugyanis az, hogy minden adóreformnak történeti alapokon kell nyugodnia, azokból kell kiindulnia. Másrészt bizonyos, hogy tulajdonkép azon hatást kell mérlegelnie, melyet a fennálló adók és adók rendszere a gazdasági életre, különösen a vagyon és jövedelem megoszlásra gyakorolt. Sajnos, hogy ebben az irányban semmi adatunk sincs. Nem akarunk itt részletekbe bocsátkozni, csak kiemeljük, hogy azt sem tudjuk tulajdonképen, hogy mennyi vettetés ki és folyt be I., II., III. vagy IV-ik osztályú kereseti adóban. Ott van az általános jövedelmi pótadó, melynél rendkívül érdekes és fontos adatok birtokába juthatnánk, ha csak azt tudnók, hogy abból mennyit fizetnek ház- és földbirtokosok, mennyi azon jelzálog- és kamatteher, mely ez adó kiszabásánál levonásba jön, továbbá mennyit fizetnek a kereseti adó III. vagy IV-ik osztályába tartozó adózók, a III. osztályba tartozók minő foglalkozási ágat űznek és mennyi fizeti a kisebb, mennyi a nagyobb tételt, végre hogy mennyit fizetnek abból a nyilvános számadásra kötelezett társaságok és egyletek. Fontos volna továbbá tudnunk, hogy a kereseti adó III. osztályába tartozók adnak-e általában és ha igen, minő arányban tiszta jövedelmi bevallásokat és mennyiben állottak ezek összhangzásban a minimális jövedelmi tételekkel és mennyiben fogadták el a jövedelmi bevallásokat az adó-kivető bizottságok, illetőleg a felszólamlási bizottságok, ha az illetők az adókivető bizottság megállapításaiba bele nem nyugodtak.

Ennyiben tanulmányunk minden esetben hézagos, mert tény az, hogy ezen és más hasonló adatok nélkül magának az ember a reformról kellő képet nem alkothat és minden ily irányú javaslat csak a sötétben való tapogatódzás s inkább elmélet, sem mint gyakorlat. Hiszszük azonban, hogy a jelzett adatokat a kormány még adójavaslati megtétele előtt be fogja szerezni, s akkor könnyebb lesz a reform irányáról való eligazodás.

Szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy a szállítási adó, a hadmentességi díj, a nyereségyadó, melyeket az adótörvények

és szabályok hivatalos összeállítása szintén az egyenes adókhoz sorol, tanulmányunk köréből ki vannak zárva. Ezek az adók egész más szempont alá esnek s a tulajdonképi egyenes adókkal össze nem zavarhatók.

I.

FEJLŐDÉS AZ ABSZOLUT URALOM ALATT.

»Magyarország s a kapcsolt részek minden lakosai minden közterheket különbség nélkül, egyenlően és aránylagosan viselik.«
Igy szól a demokratikus Magyarországot megteremtett 1848. évi törvények VIII. cikkének bevezetése.

Továbbá mondja a törvény, hogy »ő Felsége felelős magyar miniszteriuma, a törvényhatóságok meghallgatása mellett, ki fogja dolgoztatni ideiglenesen az adózási kulcsot s ezen kulcs szerint a kivetés már a legközelebbi közigazgatási évtől, ugy mint 1848. évi november 1-ső napjától veszi kezdetét.«

A törvényhozás minden valószínűség szerint a hadi és a házi adónál szokásos felosztásos rendszerre gondolt. A »kulcs«
alatt itt tulajdonkép az összadónak az egyes törvényhatóságok közt való felosztásának kulcsa értendő. Az adótárgyak, melyekre az egyéni felosztásnál az adót kivetni kellett volna, valószínűleg azok lettek volna, melyeket az 184³/₄. évi országgyűlési választmány az akkor tervezett országos közszükségleti pénztár javára indítványozott.

Köztudomású, hogy a közbejött események akadályozták meg a magyar kormányt és törvényhozást abban, hogy az általános teherviselés elvén nyugvó adórendszert szabályozza és életbe léptesse. Lényegileg, ha a már említett finanziaális választmányi munkálatból indulunk ki, az alig különbözött volna az abszolút hatalom által életbeléptetett s alapjában még ma is fennálló egyenes adók rendszerétől. A kivetési eljárás lett volna más és valószínű, hogy annyi adót sem követeltek volna.

Midőn azonban az abszolút hatalom szabályozta nálunk a közös teherviselés elvén nyugvó adórendszert, korántsem a törvénykönyvünkbe hosszas küzdelem után iktatott nagy elvre támaszkodott, hanem a hirhedt 1849. márczius hó 4-én kibocsátott nyílt parancs 24. §-ára hivatkozott, mely is mondja,

hogy egy koronaországban sem állhat fenn semmiféle különbség ennek alattvalói és más koronaország alattvalói közt, sem a polgári vagy büntetőjogot, sem az igazságszolgáltatást vagy a közterhek felosztását illetőleg.

Legalább erre hivatkozik az első 1849. október hó 20-án kelt pátens, mely hazánk megadóztatásáról intézkedik.¹⁾ A pátens kilátásba helyezi az állandó földadó-katasztert, mely azon elvek szerint fog elkészítettetni, melyeket a tapasztalat a többi koronaországokban és más külállamokban czélszerűeknek és üdvösöknek igazolt. Minthogy ennek elkészítése sok időt és költséget igényel, az igazságos és arányos adófelosztásnak lehetőleg megfelelő ideiglenes kataszter lesz készítendő. Míg az ideiglenes kataszter elkészül, az 1848 előtt is adóköteles föld- és házbirtokosoktól és egyéb lakosoktól adó fejében az 1849. november 1-én kezdődő közigazgatási évre oly összeg lesz beszedendő, mely az 1847-ik évre hadi és házi adó fejében megállapított. Az eddig adómentes osztályoknak már az 1849/50-ik közigazgatási évben leendő megadóztatása iránt külön rendelkezések fognak megjelenni.

A külön rendelkezések nem is maradtak el, melyek tulajdonkép abban álltak, hogy az adómentes osztályokra is kiterjesztették a dikális rendszert s a beszedendő összeget akkép rendelték megállapítani, hogy konstatálni kellett az adózók és a nem adózók kezén levő földbirtokot, mindkettőnél le kellett vonni a közös legelőt, az utóbbinál a hasznavehetetlen területet is. Továbbá ki kellett számítani, hogy az adózók ellen kivetett adóösszegeből, mennyi esik a közös legelő levonásával kezükön levő földbirtok minden holdjára. Az ekként eredményezett egységet szorozva a nem adózók kezén a közös legelő és a hasznavehetetlen levonásával levő földbirtok területével, adja a volt adómentesektől behajtandó adóösszeget. (1849. nov. 18-án 2924/g. alatt kelt pénzügyminiszteri utasítás.) A dikális megadóztatást kiegészítette a jövedelemadó, melyet az 1850. április hó 25-én kelt, a birodalmi törvény- és kormánylapban ugyan már május 8-án,

¹⁾ Erdély megadóztatásáról intézkedő pátens ugyancsak 20-án, Horvát-Szlavonországok és Fiume megadóztatásáról intézkedő pátens pedig október 31-én kelt. Az erdélyi pátens csak abban tér el a magyar pátentől, a mennyiben Erdélyben az adózó osztályok más elvek szerint adóztattak meg, mint Magyarországon.

de az országos törvény- és kormánylapban csak augusztus 24-én közzétett nyílt parancs állapította meg. Az adóévnak első fele már lejárt akkorra, midőn egészen új adó állapotot állapított meg és rendeltetett még ugyanarra az évre beszédelni. Jellemző eljárás mindenesetre; de nem maradt folytatás nélkül. Meg is indokolták azzal, hogy az állami terhek rendkívüli szaporodása szükségessé tette, hogy a jövedelem minden neme igénybe vétessék.

Már az 1850-ik év bővelkedett az adó-pátensekben és adó-rendeletekben. Hogy a kronológiai sorrendet betartsuk, meghozta a »telekadó-ideiglen« iránt való intézkedéseket, melyeket követett a már említett jövedelemadó, majd az épületadó és a legideiglenebb földadó és a személykereseti adó. Az 1850—51-ik közigazgatási évre már különbség nélkül a most jelzett adókat vetették ki és szedték be.

Semmi indokunk sincs, hogy behatóbban foglalkozzunk a legideiglenebb földadóval. Csak azért léptették életbe, mert — mint a magyarországi cs. kir. helytartóság ideiglenes főnökének 1850. november 20-án kelt, ezt az adót szabályozó rendelete mondja — a földadó-ideiglen 1851 vége előtt nem alkalmazható s mert a hiányos adatokon alapuló dikális megadóztatás az adózók nagy részének és egyes hatóságoknak nagy terhelésével és a kincstár károsításával jár. Különben ez az adó csak két évig volt érvényben. Alkalmazták ugyan azt még a földadónak az 1852—53. évre való kivetésénél is, de ebben az évben, mint alább látni fogjuk, már érvénybe léptették az ideiglenes földadó-katasztert s ezen alapon vetették ki pótlólag a földadót, melybe a régi alapon kivetett adóra netán már történt adóbefizetéseket beszámították.

Különben a legideiglenebb földadó csak részben volt földadó s ebben a minőségben terhelte a beltelkeket, kerteket, szántóföldeket, réteket és szőlőket, részben pedig legeltetési adó vala, mert habár a legelőt terhelőleg, mégis csak a legelőre járó állatok után vettették ki. A földadó megállapításánál kiindultak az 184³/₄. évi országgyűlés finanziaális választmányának munkálatából, mely a törvényhatóságokat 9 osztályba sorozta. A 9 osztályból csináltak hármat s ekként állapították meg három főosztályzatban az egy hold után fizetendő adótételeket. A főosztályzatban belül a szántóföldeket 4, a réteket 3 alosztályban külön-külön adótételekkel sorozták.

Csak a szőlőknél mellőzték a főosztályozást és az egész országra három alosztályba sorozott egységes tételeket állapítottak meg. A legelőadót az egész országra egységes tételekben határozták meg.

Ebből látjuk, hogy az egész adó meglehetősen kezdetleges alapokon nyugodott. De az világosabban áll előttünk, ha a megyék osztályba sorozását mellőzve, magukat az illető adótételeket közöljük, melyeket a rendelet »földadó-kulcs«-nak nevez.

Földadó kulcs: 1)

	1.200 □-öl beltelek és kert		1.200 □-öl szántóföld				800—1.000 □-öl rét			200 □-öl szőlő		
	frt.	kr.	I. kr.	II. kr.	III. kr.	IV. kr.	I. kr.	II. kr.	III. kr.	I. kr.	II. kr.	III. kr.
I. osztály	1	40	40	32	25	20	50	42	36	} 24	18	12
II. »	1	20	32	25	20	15	42	36	30			
III. »	1	—	20	15	10	6	30	25	20			

Legelőért legeltetési adó:

Az egy éven felül levő szarvasmarha	Az egy éven felül levő ló	A szamár vagy őszvér minden darabjáért	A féleven felül levő sertés	A juh vagy kecske
kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
24	24	12	12	6

A *jövedelemadót*, mint már említettük, elsőnek az 1850. április 25-én kelt császári pátens szabályozta. Ezen adó alá tartoznak mind azok a bevételi források, jövedelmek és keresetek, melyek még adóval terhelve nincsenek. Az ide tartozó jövedelmek három osztályba soroztatnak. Az első osztályba tartoznak az erdei haszonvételek, a kilenczed és általában az 1848:IX. t.-czikk által el nem törölt földesuri haszonvételek, a kir. kisebb haszonvételek czíme alatt ismert földesuri jövedelmek, továbbá a bánya- és huta-üzlet jövedelme, a haszonbérletből a haszonbérlet által húzott jövedelem. A 2-ik osztályba tartoznak az államnál, hatóságoknál vagy magánosoknál és társaságoknál alkalmazott hivatalnokoknak és szolgáknak állandó, akár készpénzben, akár terményekben húzott fizetése, a mennyiben ez nem szolgál megállapított szolgálati kiadások fedezésére, továbbá az ideiglenesen vagy állandóan

1) Meg kell jegyeznünk, hogy ugy itt, mint alább mindenütt 1859. pengőpénz értendő. Az egy forint = 1 frt. 5 krral o. értékben. A pénz forintban volt 60 kr.

nyugalmozott hivatalnokoknak, szolgáltnak, katonatiszteknek vagy özvegyeiknek és gyermekeiknek nyugdíjai, kegydíjai, tartási pótlékai, ugyszintén a javadalmasoknak, zárdáknak, egyházi rendeknek eltartására az álladalmi kincstár által, közalapokból vagy községi pénztárból nyújtott pótlékok s általában az egyházi személyeknek és testületeknek oly tárgyakból eredt jövedelmei, melyek dikalis adó alá nem tartoznak, nemkülönbén a diplomával vagy engedélyokmányokkal ellátott honoratiorok, mint ügyvédek, mérnökök, sebészek, bábák, irók s magántanítók jövedelme és végre az ellátási és életbiztosító intézetektől azok által húzott évi járandóságok, kiknek javára betétek eszközöltettek. A 3-ik osztályba tartoznak a tőkekamatok és életjáradékok vagy járadékok, a mennyiben a 2-ik osztályba nem tartoznak.

Az adó alul mentes a 2-ik osztályban a tényleges szolgálatban levő katonák és katonatisztek zsoldja, továbbá a kolduló zárdák, tanítás, nevelés vagy betegápolással foglalkozó egyházi rendek, iskolák, menházak (senyvházak) vagy más jótékony intézetek által az állami kincstártól, közalapokból vagy községektől kapott járandóság és végre a 600 pengő forintot meg nem haladó jövedelem. A 3-ik osztályban pedig mentes a takarékpénztári betétkamat és a háromszáz forintnál kisebb kamat- és járadékjövedelem, feltéve, hogy az illető igazolja, hogy ennél nagyobb jövedelme sem ezen, sem más forrásból nincsen.

A jövedelem nagysága bevallás által állapittatik meg, melyet az adókötelezett, illetőleg a 2-ik osztályban az állandó fizetésekre nézve az illető pénztár vagy kötelezett tartozik benyújtani. Az adókötelezett a bevallást azzal köteles megtenni, hogy az adatokat eskü helyett polgári becsületszavára a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint terjesztette elő.

Az adóláb, t. i. az állami adóban fizetendő összeg az első és a harmadik osztályban 5^o/_o, vagyis minden forint után 3 kr., a második osztályban ellenben 1.000 frtig 1^o/_o, azontúl pedig minden 1.000 frt. után egy-egy 1^o/_o-kal nagyobb, de 10^o/_o-ot meg nem haladhat. — E szerint az első ezer forint után fizetendő 10 frt., a második ezerért 30 frt., a harmadik ezerért 60 frt. s így tovább, míg 10^o/_o kivetés nem történik, melynél magasabb adószázalék meg nem állapitható. Az adószázalék emelkedése a 9.000 frton túl megszűnik. A második osztályba

tartozó adózók, ha más jövedelmök nincs, a fejadót illetőleg a személyes keresetök után fizetett adót a jövedelemadóba beszámíthatják.

Az adóbefizetés négy részletben minden évnegyed végén teljesítendő, az állandó fizetést vagy nyugdíjat vagy más járandóságot élvezők adója a kiszolgáltatás alkalmával levonandó s nyolcz nap alatt az adópénztárba beszolgáltatandó.¹⁾

Ezen adó már az 1850/1-ik közigazgatási évre némileg más szabályozást nyert a császári kir. helytartóság ideiglenes főnökének 1851. márczius 10-én kelt rendeletével. Az új szabályozást a dikalis adóztatás eltörlése s a föld-, ház- és személyes kereseti adóval való pótlása is tette szükségessé. Az új szabályozás szerint ezen adó alá esnek mindazon bevételi források, jövedelmek és keresetek, melyek föld- és épületadónak nincsenek alávetve, vagy a melyek a személyes kereseti adó által *nem a kellő arányban vétettek igénybe*.

Csak az eszközölt módosításokat ismertetjük. Így az értelmi kereset a második osztályból az első osztályba vitétt át. Az első osztályba még felvétetett a gyárosok, kereskedelmi vállalatok, műiparosok, kézművesek, szállítmányozók és közvetítők jövedelme. Az állandó fizetést élvezőknél megállapított, hogy a természetben nyert lakás- vagy szálláspénz, nemkülönben a tisztii pótlékok s általában a különös helyi viszonyokra vagy az illető hivatalos állás igényeire való tekintettel engedélyezett különös élvezmények az adóköteles fizetésbe be nem számíttatnak. A takarékpénztáraknak és kölcsönösségen alapuló ellátási vagy életbiztosító intézeteknek adómérséklés biztosított abban az esetben, ha az illető intézet az adó miatt nem volna képes a kötelezett betéti kamatot, illetőleg járandóságot a betevőknek, illetőleg jogosultaknak kiszolgáltatni. Ezen adómérséklés addig terjedhet, hogy az intézet kötelezettségeinek eleget tehessen. A jövedelemadóba beszámítandó az illetők által fizetett személykereseti adó.

Részletesebben és szabatosabban állapított meg a bevallások szerkezete, az adónak alapul szolgáló tiszta jövedelem és végre az adókivetési eljárás. Az első osztályba tar-

¹⁾ Lásd még a polgári ügyekben teljhatalmú császári biztos 1850. augusztus 12-én kelt körrendeletét, mely különösen az adóbevallásokat szabályozza.

tozó jövedelmeknél alapelv, hogy a megelőző három év tiszta jövedelmének átlaga szolgál adóalapul. Kivételt képez az erdei haszonvétel, a kilenczed, az 1848. évi IX. t.-cz. által el nem törölt szolgáltatásokból, továbbá a bánya- és hutaművekből és végre az oly foglalkozásból származó jövedelem, melyet az illetők még három évig nem gyakorolnak. Ha a foglalkozás három évnél rövidebb ideig tart, tényleges tartamának átlaga és ha csak az adókivetés évében kezdődött, a várható tiszta jövedelem szolgál adóalapul. — Kiadásként le nem számíthatók a vállalatból kivont tőkeösszegek, a vállalatba vagy üzletbe fektetett saját vagy idegen tőkék kamatai, továbbá az adókötelezett nejének és azon gyermekeinek munkadíja, kiket a törvény értelmében el kell tartania, végre az adókötelezett és családjának lakbérére, ugyszintén bányavállalatoknál a bányaszakmányok.

A jövedelemadó kivetését községekben a közigazgatási szolgabíró, városokban a tanács teljesíti, kik mellé azonban szükség esetén pénzügyi hivatalnokok és számvevő-segédek osztatnak be. — Az adókivető hatóság, a mennyiben az adót a beterjesztett bevallás alapján minden további tárgyalás nélkül kivethetőnek nem tartaná, mindenik községre, illetőleg községhez nem tartozó pusztákra nézve külön-külön a községi előljáróság egy tagjának és két, a községi előljáróság által kijelölt, elfogulatlan, a helybeli viszonyokkal ismerős bizalmi férfiú közbejöttével a beterjesztett bevallásokat átvizsgálja.¹⁾ A vizsgálat első sorban arra vonatkozik, hogy az adókötelezett nem hallgatott el adóköteles jövedelmet, másodsorban meg kell vizsgálni a bevallott összeg helyességét a bevalló meghallgatásával, esetleg tanúk és szakértők kihallgatásával. A hatóságnak a megkivánt, akár szóbeli, akár írásbeli felvilágosításokat mindenki köteles megadni.

Ezen elveken némi módosítást a cs. kir. helytartóság ideiglenes főnökének 1851. évi június hó 1-én kelt hirdetménye eszközölt, a melyben kijelentetett, hogy jövedelmi adóval nem terhelhetők az oly foglalkozásból és iparból eredő jövedelmek, melyek a személyes kereseti adó első osztályában adóztatnak meg és továbbá az oly kereskedők és iparosok és

¹⁾ A egyik bizalmi férfiút a volt adómentesek sorából kellett választani. A községhez nem tartozó pusztákat illetőleg a hatóság állapítja meg azon szomszéd községet, melynek előljárósága a bizalmi férfiakat kijelöli.

ezek családtagjainak jövedelme, a kiknek másodosztályú személykereseti adója 2 frtnál magasabb tételben nincs megszabva. Továbbá a tiszta jövedelemből levonhatók az idegen tőkék után fizetett kamatok. A jövedelemadóba betudható az adókötelezett, valamint a vele közös háztartásban élő s az adóköteles üzletben alkalmazott családtagjainak személyes kereseti adója, ha azok munkájának díjazására a kiadások közt levonást nem tett.

Inkább csak törvényt magyarázatul és kiegészítéstül szolgálhatnak az országos pénzügyigazgatóságnak 1852. április 26-án és május 14-én kelt rendeleteiben foglalt azon intézkedések, melyek szerint a csődeljárás alatt levő tőkék kamatai ugyan bevallandók, az azoktól járó adó kirovandó, de annak befizetése a csődeljárás befejezéseig hivatalból elhalasztatik s továbbá, hogy jövedelemadó alá nemcsak a haszonbérből, hanem általában minden bérletből folyó jövedelem tartozik.

Az ideiglenes kataszternek 1853-ban történt életbeléptetésével az erdőjövedelem földadó alá esett s ennek folytán megszűnt jövedelemadó tárgya lenni.

Az osztrák érték életbeléptetésével a második osztályba tartozó jövedelem 630 frtig és a harmadik osztályba tartozó jövedelem 315 frtig jelentetett ki adómentesnek, továbbá rendeltetett, hogy a II-ik osztályban az új értéknek megfelelőleg mindig csak az 1.050 frtos jövedelem eshetik a nagyobb adószázalék alá, e szerint 1.050 frt. 1^o/_o-kal, az ezt meghaladó jövedelem 2.100 frt. 2^o/_o-kal, az ezt meghaladó összeg 3.150 frt. erejéig 3^o/_o-kal s így tovább adóztatandó meg.

Végül megemlítjük, hogy az 1859. április hó 28-án kelt pátenssel elrendeltetett, hogy 1859. április hó 30-tól fogva a kibocsátáskor adómentesnek ki nem jelentett államkötvényektől, nyilvános alapok és rendek adósleveleitől járó kamatok után az adó a kamatból való levonással, nem pedig, mint eddigelé, a bevallás által megállapítva szedendő be. A közvetlenül levonandó kamatadót azonban országos vagy községi pótlék nem terhelheti.

Az időrendet nézve, a jövedelemadó szabályozását az épületadó szabályozása követte a polgári ügyekben teljhatalmú császári biztosnak 1850. október 30-án kelt rendeletével s az ezt kiegészítő utasításokkal és oktatással vagy szabályzattal.

Épületadó alá csakis a lakházak tartoznak. Ki vannak

véve a templomok, az isteni tiszteletre szánt épületek, állami épületek, katonai laktanyák és kórházak, de a két utóbbi minőségű épületek, ha ezeket az érintett czélokra leendő felhasználás végett a tulajdonosoktól kibérelték, adómentességben nem részesülnek.¹⁾

A lakházak megadóztatása a tényleges vagy lehető házbérjövedelem alapján (házbéradó), vagy pedig osztályozás szerint (házosztályadó) történik.

Házbér alá tartoznak a Pest, Buda, Pozsony, Sopron, Kassa városokban s más később megnevezendő oly helységeken létező épületek, melyekben azokat túlnyomólag bérbeadás által értékesítik.²⁾ A tényleges házbértől épületfentartási költségre levonandó Budán és Pesten 15^o/_o, egyéb városokban 30^o/_o; a fenmaradt rész után 12^o/_o fizetendő adóban. Az üresen maradt lakások adója töröltetik, vagy ha már befizettetett volna, visszatérítettik.³⁾ — A házbérjövédelmet a tulajdonosok évenként kötelesek bevallani. A háztulajdonosok által használt házak vagy lakrészek bérjövedelme összehasonlítás (parificatio) által állapittatik meg.

A házosztályadó csakis azt nézi, hogy a lakházak emeletesek vagy földszintesek-e s hogy mennyi lakrészök van s ezen alapon szabja meg 12 osztályban, illetőleg a legalsóbbnak vett 12-ik osztályban három alosztályban az adótételeket. Meg kell jegyeznünk, hogy a 11. és 12. osztályokban, melyekbe az öt és annál kevesebb lakrészszel bíró épületek tartoznak, megszűnt a földszintes és emeletes házak közt való különbség s csakis a lakrészek száma mérvadó.

¹⁾ Az adómentességben részesülő épületek részletesen a cs. kir. helytartóság ideiglenes főnökének 1851. december 8-án kelt hirdetményében vannak körülírva. E részletes szabályzat ismertetését mellőzhetjük.

²⁾ Ki véletlenül az illető rendeleteknek csak magyar szövegét olvassa, a szövegben mondottakat tévesnek fogja állítani. A rendelet 4. §-a ugyanis így szól: »Bérjövedelem után az épületek következő városokban vettetnek adózás alá: Pest, Buda, Pozsony, Sopron, Kassa és más helyeken, melyek később névszerint fognak kijelöltetni, hol az épületek használata bérbeadás útján kezeltek.« — De a német és hitelesnek tartandó szöveg nem ezt mondja, hanem egész másképp intézkedik. A dült betűkkel szedett szöveg német szövege így szól: »Wo die Benützung der Gebäude im Wege der Miethe vorwaltend stattfindet.« Különben az egészet nem annyira önigazolással, mint inkább jellemzésül említettük meg.

³⁾ Az eljárást a cs. kir. pénzügyigazgatóság 1852. január 1-én kelt hirdetése szabályozza.

Lakrész alatt a lakásul tényleg használt vagy használható helyiségek értendők. Ilyennek nem tekintethetnek: konyhák, pinczék, padlások — kivéve a padlás-szobákat — istállók, csűrök, stb., továbbá föltételesen az iskolahelyiségek, műhelyek, hivatalos helyiségek t. i. abban az esetben, ha azok nem kibérelt helyiségek.

A legmagasabb, vagyis az első osztályba a 30—35 lakrészszel bíró emeletes lakházak tartoznak. Az adótétel 30 frt., mely azonban minden további öt lakrész után két forinttal emelkedik.

A második osztályba tartoznak a 30—35 lakrészszel bíró földszintes és 28—29 lakrészszel álló emeletes lakházak. Az adótétel 25 frt., mely azonban földszintes épületeknél minden öt lakrész után egy-egy forinttal emelkedik.

A legutolsó, vagyis a XII/c. osztályba tartoznak az egy lakrészes házak, melyek évenként 15 krajczárt fizetnek pénzben.

Az épületek ideiglenes adómentessége iránt a cs. kir. helytartóság ideiglenes főnökének 1851. június 30-án kelt rendelete és 1851. július 7-én kelt hirdetése intézkedik. Az előbbi rendelet házbér és házosztályadó alul való ideiglenes mentességet biztosít Budán és Pesten és kerületi kormányhatóság székhelyét képező minden városban 1. az újonnan emelt épületeknek, 2. a romladozott állapotuk miatt teljesen lebontott s újra épített házaknak, végre 3. azon épületeknek, melyek még beépítetlen telekrészen való építkezés vagy még nem létező emelet felrakása által nagyobbítottak. A kettő és három alatt említett épületeknek az ideiglenes adómentesség minden szabad kir. városban biztosított. Egyéb helyiségekben azonban ideiglenes adómentességnek nincs helye. Az adómentesség a teljesen újonnan emelt épületeknél tiz, az újra felépített és nagyobbított épületeknél azonban nyolcz év, azzal a különbséggel, hogy az utóbb említett épületeknél csak az új épületrész esik adómentesség alá. Az adómentességben való részesítés föltétele az, hogy az építés befejezésétől számított hat hét alatt az illetékes hatóságnál kérelmeztessek. A hirdetés az utóbbi hadi események alatt elpusztult vagy megrongált házaknak biztosít a szükségessé vált építkezés, illetőleg javítás mérve szerint változó tiz, hat és három évre terjedő ideiglenes adómentességet, a mennyiben azok az 1853. év folyamán újra építették, illetőleg teljesen kijavítottak.

Ugyancsak az 1851-ik évben az országos pénzügyigazgatóság október 17-én kelt rendeletével szabályoztatott az osztályadó alá tartozó házakban előálló tárgyi és személyi változásoknak nyilvántartása. E szabályzat részleteit figyelmen kívül hagyhatjuk. Itt csak lényegileg arról van szó, hogy az adótárgyakban, illetőleg az adózók személyében előálló változásokat ép a miatt, hogy azokat a hatóságokat nyilvántartassák s az épület-kataszterbe bejegyezhessek, az illetőknek be kell jelenteni.

A *személyes kereseti adót* ugyanazon rendelet szabályozta, mely a legideiglenebb földadót állapította meg.

Érdekes lesz, ha közöljük az adó indokolását (rend. 9. §.) nyelvünknek inkább megfelelő szövegezéssel. »Miután minden állampolgár köteles személyes keresetének megfelelő részével az állam szükségleteihez járulni, de mivel a keresetadó, mely a többi korona országokban a személyes keresetet terheli, ebben az országban részben a fejadóval zavartatott össze, részben pedig egyes keresetet nyújtó tárgyakra igen különböző adótételekkel szabotott meg, mi lehetetlenné tette, hogy ez az adónem az egyes községek közt igazságosan osztassék fel, e miatt e korona ország minden lakosa, ki a tizenhatodik évet már elérte, az 1851-ik évre személyes kereseti adót lesz köteles fizetni.« Mely személyes kereseti adó azonban tényleg fejadó, habár más név alatt jelentkezik is, min épen nem változtat azon indokolás és tény sem, hogy »mivel a személyes keresetre való képesség a képzettség foka, a helyi és egyéb viszonyok szerint, melyek közt a foglalkozás gyakoroltatik, változik, a személyes kereseti adókat illetőleg osztályzatok állapittatnak meg.«

I. Osztályzat.

1. Házas zsellérek, kertbirtokosok és napszámosok:

a) falvakban — frt. 20 kr.

b) városokban és mezővárosokban .. — » 40 »

2. Gyárakban, kereskedelmi vagy iparos vállalatokban, mezőgazdaságnál alkalmazott legények és segédmunkások, a mennyiben saját háztartásuk nincs:

a) falvakban — » 30 »

b) városokban és mezővárosokban .. 1 » — »

3. Cselédek:

a) falvakban	— frt. 20 kr.
b) városokban és mezővárosokban	— » 30 »

4. Az ebbe az osztályba tartozó adókötelezettek nejei, gyermekei és testvérei, ha az adóköteles családfővel közös háztartásban élnek és ha önálló keresetök nincs:

a) falvakban	— » 20 »
b) városokban és mezővárosokban	— » 30 »

II. Osztályzat.

1. A mezőgazdák, kiknek földbirtoka 50 holdat meg nem halad, továbbá a saját háztartással bíró segéd munkások 1 » — »

2. Köz- és magánhivatalnokok, továbbá egyházi javadalommal ellátott lelkészek, végre a honoratiorok, mint okleveles ügyvédek, mérnökök, orvosok, sebészek, gyógyszerészek és bábák 3 » — »

3. Nyugdíjazott köz- és magánhivatalnokok, az államnak, rendeknek, községeknek, nyilvános intézeteknek, társaságoknak vagy magánosoknak tényleges szolgálatában álló szolgálói, végre a segédlelkész és magántanárok 2 » — »

4. Az államnak, rendeknek, községeknek, stb. nyugdíjazott szolgálói 1 » — »

5. Iparosok és kereskedők:

a) falvakban	1 » — »
b) a szabad kir. városokban és mezővárosokban	3 » — »
c) Buda-Pesten	6 » — »

Az ebbe az osztályzatba tartozó adókötelezettek nejei, gyermekei és testvérei, ha az adóköteles családfővel közös háztartásban élnek és ha külön keresetök nincs, a családfőre szabott tétel felét fizetik.

III. Osztályzat.

Ide tartoznak mindazok, kik a megelőző két osztályba nem soroztattak. Ezen adókötelezettek adótétele a megelőző év egyenes adójához képest állapittatik meg s e szerint fizetnek:

- | | |
|----------------------------------------|----------|
| 1. 100 frt. egyenes adónál | 4 frtot. |
| 2. 100—200 frt. egyenes adónál | 6 » |
| 3. 200—500 » » » | 8 » |
| 4. 500 frtot meghaladó adónál | 10 » |

A családtagok a már említett feltételek mellett a család-főre szabott tétel felét fizetik.

Az adó alul mentesek 1. a tényleges szolgálatban álló katonák, 2. azok, kik az országban egy évig még nem tartózkodnak, 3. az alamizsnából élők és azok, kik szegénységben részesülnek, 4. a kolduló és a betegápolással foglalkozó szervezetek tagjai, 5. a pénzügyőrség legénysége.¹⁾

Már itt említjük meg, hogy 1855-re a falusi kereskedőkre és iparosokra kirótt 1 frtos tétel 1, 2, 3, 4 frtos tételekre változtatott át, a nélkül azonban, hogy megállapított volna, hogy mely esetekben és mily körülmények közt alkalmazandó az egyik vagy másik tétel.²⁾

Ezt az adót, mint már fent említettük, a jövedelemadóval terheltek a jövedelemadóba beszámíthatták.

Az adót hat egyenlő részletben kellett befizetni.

A jövedelmi kataszteren alapuló *földadó*ra fektették a fősúlyt. Ettől várták és szedték is be tényleg a legnagyobb jövedelmet. Az adószabályozás tulajdonkép ezzel is indult meg.

Már említettük, hogy az 1849. október 20-án kelt nyílt parancs kilátásba helyezte az állandó földadó-katasztert és a míg ez elkészülhet, az ideiglenes katasztert. Ezen kataszter elkészítésének alapelveit az 1850. márczius hó 4-én kelt császári nyílt parancs állapítja meg. S a kataszteri munkálatelvei tulajdonkép a fontosak s ezek döntők arra nézve, hogy az adó megfelel-e vagy sem az igényeknek. Az ideiglenes földadó-kataszternél pedig az alapelv nem az volt, hogy az pontos és tökéletes legyen, hanem hogy minél előbb elkészüljön s legalább némi türhető alapot nyújtson az adó kivethetésére.

Jelenleg mindenki tisztában van azzal, hogy a földadó-kataszteri munkálatoknak csak egy minden tekintetben hasznavehető és megfelelő része van s ez az a rész, mely a területet állapítja meg. De a terület pontos megállapításáról már

¹⁾ Az országos pénzügyigazgatóság 1852. július 27-én 38.003. sz. a. kelt hirdetése »Az utánnézőtől (Respicient) [talán felügyelő] kezdve lefelé.«

²⁾ Az orsz. pénzügyigazgatóság 1854. okt. 28-án 28.934. sz. a. kelt hirdetése.

előre is lemondtak s ezt az állandó kataszteri munkálatnak tartották fenn. Előre kijelentették, hogy az ideiglenes kataszteri munkálat a már létező fölmérések fölhasználásával fogantatosítandó. A vonatkozó utasításban ¹⁾ (50. és 63. §§.) részletesen megállapítatnak a fölhasználható mérési munkálatok s azok beszerzésének módja. Ott, a hol hasznavehető fölmérések beszerezhetők nem volnának, csak a dülőket kell fölmérni, az egyes földrészleteket pedig csak akkor szabad és kell fölmérni, ha azoknak bevallás által megállapított összterülete s a dülőnek területe közt lényeges eltérések forognának fenn. Ebben az esetben az illetőket meg is birságolták.

Ép úgy, a mint a munkálat nem törekedett a terület pontos megállapítására, nem is törődött sokat az adóalapul szolgáló tiszta jövedelemnek arányos megállapításával, habár az arányos megadóztatást hangsúlyozták is. Azt talán emlitenünk sem kell, hogy a tényleges jövedelem kiderítését czélba sem vették, mert ebben a nagy hibában tulajdonkép minden földadó-kataszteri munkálat szenved. S a tényleges jövedelem kiderítésének nincs is semmi értéke. Igaz lehet a fogantatosítás pillanatában, de valótlan esetleg már a legközelebbi időben, mindenesetre attól a perctől fogva, a melyben a jövedelmet befolyásoló tényezők akár előnyös, akár hátrányos változásokon mentek át s e tényezők közt nagy szerepet visz maga a gazda.

Az 1850. márczius 4-én kelt nyílt parancs mondja is: »*A tiszta telekjövedelem* (mely t. i. kiderítendő és megállapítandó) azon jövedelmezésből áll, melyet a telekbirtokos azon termőfelületből, mely övé, a művelés azon neme szerint, melyben az létezik, *a községszerte divatozó gazdálkodási rendszer alkalmazása mellett*, közönséges termékenységgű években *húzhat*, miután a föld megművelésére, vetésére, a termékek gondviselésére és learatására szükséges és *községszerte divatozó* kiadások levonattak.«

Mint ebből látjuk, a jövedelem megállapításánál a községben általánosan szokásos gazdaságvitel képezi a kiindulási alapot s a központot. Mondja is az utasítás, hogy a községben általában szokásosnál jobb vagy rosszabb gazdaságvitelre semmi tekintettel sem kell lenni s a földek osztályba soro-

¹⁾ Utasítás a föld termésének és hasznának föl vételére. A polgári ügyekben teljhatalmú császári biztos 1850. június 6-án kelt hirdetésének melléklete.

zásánál a szomszéd községek mellőzésével is kizárólag csak a község viszonyait kell szem előtt tartani, különben az osztályok számát nem kell nagyon szaporítani, csekélyebb eltéréseket általában figyelmen kívül kell hagyni.

Országos arány létesítésére, úgy mondhatnók, nem is gondoltak. A már többször említett pátens 8. §-a világosan mondja, hogy a jövedelmi becslések az »igazságos és elfogulatlan« becselő biztosok által úgy fognak megállapíttatni, »hogy a hozzájuk utalt és a határos járások községei közt megállható arány létesíttessék«. — Az utasítás V. fejezete ennek az elvnek megfelelőleg intézkedik is. A biztos kötelessége, hogy helyes arány létesíttessék a járásában levő összes községek közt s ebből kiindulva állapítja meg az egyes községekben a nyers és tiszta jövedelmi kimutatásokat. A felügyelő gondoskodik arról, hogy ezen arányosság meglegyen az alája rendelt biztosok becslési munkálataiban s ezeket a biztosokkal tartott értekezlet után megfelelőleg ki is igazíttatja. A kormányhatóság átvizsgálja a beérkezett összes tiszta haszon-kimutatási eredményeket, különösen összehasonlítja a hason vidékek és kerületek és a kerületek és vármegyék viszonyait s esetleg fölvilágosításokat kér. Az utasítás ugyan nem mondja, de magától értetődik, hogy kiigazításokat is eszközölthet. — A kormányhatóság által átvizsgált és megállapított kimutatás a földadó-kataszter főigazgatósága útján kerül a pénzügyminiszterhez jóváhagyás végett. Látjuk tehát, hogy az arányosság létesítése nemcsak korlátolt, hanem egyoldalú és önkényes is vala.

Ha még meggondoljuk, hogy szükségesnek tartották a kataszteri felvételnél közreműködő felügyelőket, becselő biztosokat és segédeket különös buzgalomra serkenteni s azon köztisztviselőket, különösen az állami és alapítványi jószágokon alkalmazott tiszteket arról biztosítani, hogy a kataszteri munkálatoknál való alkalmaztatásuk nemcsak hátrányukra nem leend, hanem az annál teljesített kiváló szolgálat további szolgálati alkalmaztatásuknál különös ajánlatukra szolgáland,¹⁾ könnyen megérthetjük azon kifogásokat, melyeket még azok is tettek a kataszteri munkálat ellen, kik máskülönben az annak alapul szolgáló elveket helyeselték s a földbirtok adta jövedelem megadóztatására igazságos mértéknek elismerték s a kik főként

¹⁾ V. ö. A polg. ügyekben teljhatalmú cs. kir. biztosnak 1850. június 8-án kelt hirdetését.

az aránytalanságot hangoztatták. Igaz, hogy a pátens a munkálat teljes befejezése és közzététele után való időre kilátásba helyezte a felszólamlási jogot, de ez az aránytalanságon nem sokat változtatott s a felszólamlási jog, mely a kincstárnak is fentartatott, a kataszteri jövedelem emelésére használtatott. S ez az aránytalanság az egyes vidékekre annál súlyosabban nehezedhetett, mivel már a pátensben megállapított, hogy évenként fog megállapítani a tiszta jövedelem azon százaléka, melyet az állam szükségleteihez képest fizetni kellend.

Meg kell még említenünk, hogy a kataszterben csakis a birtokos személyében és a birtok terjedelmében előállott változásokat kellett nyilvántartani s figyelmen kívül hagyták a műveléságakban történt változásokat.

Különben is az adó terheli a földbirtoknak a kataszteri becsűvel megállapított tiszta jövedelmét, minden tekintet nélkül a birtokos személyes vagy dologi kötelezettségeire. Csak az elemi csapások adnak jogot az illető év adójának teljes vagy részletes leírására. Adómentesek: a terméketlen hegy-ségek, kőszirtek, közutak, folyók és csatornák, nemkülönben az épületek és udvarhelyek területe, továbbá a temetkezési helyek, míg e rendeltetésnek szolgálnak.

Már említettük, hogy az 1853-ik közigazgatási évre a földadót az ideiglenes kataszteri munkálat alapján vetették ki és szedették be. Az ezt elrendelő 1853. május 2-án kelt nyílt parancs az állami adót az állandó kataszter mérvének megfelelőleg az adólábat a tiszta jövedelem 16⁰/₀-ában állapította meg. Egyidejűleg az erdei haszonvétel megszűnt jövedelemadó tárgya lenni. — Horvát-Szlavonországokban azonban az ideiglenes földadó-kataszteren alapuló földadó csak 1853. november 1-sejével lépett hatályba és az 1854-ik közigazgatási évre az adóláb 12¹/₃⁰/₀-ban, az 1855-ik közigazgatási évre azonban már 16⁰/₀-ban határozott meg. Erdélyben a földadó-kataszter érvénye 1854. november 1-én kezdődött s adóban a tiszta jövedelem 10⁰/₀-át kellett fizetni.

Eddigi ismertetésünkben csak azt az adólábat vagy adótételt említettük meg, melyet állami adóban kellett vala fizetni és a mely egészen az 1859-ik évig változatlan is maradt. De az állami adón kívül fizetni kellett országos és földtehermentesítési pótlékot, melynek mennyisége mondhatjuk évről-évre változott.

Magyarországot az abszolút hatalom által megállapított

terjedelemben nézve, volt az országos pótlék minden adóforint után 3 kr., a földtehermentesítési pótlék 9 kr. — A pénzügyigazgatóság a földadót illetőleg 1853. június 18-án kelt hirdetményével a földadónak a kataszter alapján történt újabb kivetése folytán az országos pótléket $2\frac{3}{4}$ krra, a földtehermentesítési pótléket $8\frac{1}{4}$ krra szállította le.

Az 1854-ik évben az országos pótlék nem az egész országra azonos összegben, hanem helytartóságokint $3\frac{1}{2}$ krtól 5 krig változó összegben állapított meg minden adóforint után, a földtehermentesítési pótlék 10 krra emeltetett.

Már az 1855-ik évben mindkét pótlék összege helytartóságokint változott s volt az országos pótlék $3\frac{1}{4}$ —5 kr., a földtehermentesítési pótlék pedig 10— $11\frac{3}{4}$ kr. minden adóforint után.

Az 1856-ik évre az országos és földtehermentesítési pótlék együtt általában 21 krban állapított meg minden forint után, az 1857. évre azonban már 40 krban, mely azonban az év folyamában 36 krra szállított le, tekintettel arra, hogy ekkor már a községi felszólamlások folytán a kataszteri tiszta jövedelem és vele együtt az adó is jelentékenyen emeltetett.

Újabb pótlékleszállítást hozott az 1858-ik év, a mennyiben az $34\frac{3}{4}$ krban állapított meg, a kassai helytartóság területének kivételével, hol megmaradt az 1857-ik év mérvén.

Az 1859-ik évben már a pengőpénzt az osztrák érték váltotta fel s ehhez képest állapított meg az országos és földtehermentesítési pótlék adóforintonként $57\frac{1}{2}$ krban és a kassai helytartóság területén 60 krban.

Már jeleztük, hogy az 1859-ik évvel az egyenes adók kivetési kulcsát megváltoztatták. Az olasz-francia háború rendkívül emelvén az állami szükségleteket, erre való tekintettel az 1859. évi május hó 13-án kelt császári rendelettel rendkívüli pótlék kivetése és beszedése rendeltetett el már az 1859-ik év második felére. E rendkívüli pótléket a földadónál és a házbéradónál az állami adónak $\frac{1}{6}$ -ában, a házosztályadónál felében, a jövedelmi adónál $\frac{1}{5}$ -ében állapították meg. A személyes kereseti adó, valamint az állami adósságok szelvénykamat-adója ezen rendkívüli pótlék alul mentes maradt.

Az 1866-ik évben volt a rendkívüli pótlék a házbéradónál a rendes adónak $\frac{2}{6}$ -a, a jövedelmi adónál $\frac{2}{5}$ -e, a földadónál $\frac{3}{12}$ -ed része, a házosztályadónál $\frac{3}{4}$ -e.

DR. PÓLYA JAKAB.